

❖ موج و انواع آن

تعریف موج: اگر در ناحیه ای از یک محیط کشسان ارتعاش ایجاد شود، این ارتعاش با گذشت زمان، به سایر نواحی محیط منتقل و از محل شروع ارتعاش دور می‌شود.

* انواع موج (از نظر محیط انتشار

۱- **امواج مکانیکی:** موج هایی که برای انتشار خود، به یک محیط مادی نیاز دارند.
مانند: موج روی سطح آب، موج صوتی، امواج زمین لرزه

۲- **امواج الکترومغناطیس:** موج هایی که برای انتشار خود، به محیط مادی نیاز ندارد و در خلا هم منتش می‌شوند.

مانند: نور مرئی، موج رادیویی و تلویزیونی، میکروموج، پرتوهای X

نکته: منشا امواج مکانیکی، نوسان ذرات محیط است و منشما امواج الکترومغناطیس، نوسان میدان الکتریکی و مانا، یسی.

تپ: در یک موج، یک نوسان یا آشفتگی در محیط منتقل می‌شود که به این نوسان یا آشفتگی تپ می‌گویند.

* موج های پیشرونده:

موج، در واقع انتشار تپ در محیط است. امواجی که از نقطه ای به نقطه دیگر حرکت کرده و انرژی را با خود منتقل می‌کنند، موج های پیشرونده نام دارند.

نکته: هنگام انتشار امواج پیشرونده، این موج است که از نقطه ای به نقطه دیگر منتقل می‌گردد؛ نه ماده یا محیطی که موج در آن منتشر می‌شود.

* انواع موج های پیشرونده:

دانشته می‌شود در هر موج دو نوع حرکت وجود دارد:

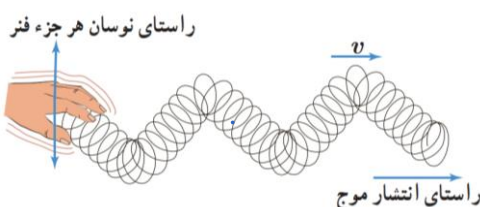
۱- حرکت نوسانی ذرات محیط (ارتعاش) ۲- حرکت تپ یا موجی ایجاد شده (انتشار)

۱- **موج عرضی:** اگر راستای حرکت نوسانی ذرات محیط بر راستای حرکت موج (تپ)، عمود باشد موج را عرضی می‌نامیم.

(راستای ارتعاش عمود بر راستای انتشار

نمونه: در فنر مقابل که فنر اسلینکی نامیده می‌شود،

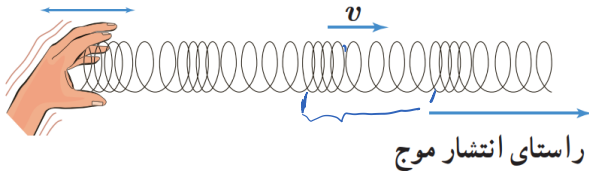
راستای نوسان هر جز از فنر، بر راستای انتشار موج، عمود است.

موج ثانویه امواج لرزه ای، موج ایجاد شده در آب و امواج الکترومغناطیس نمونه های دیگری از امواج عرضی اند.

موج طولی: اگر جابجایی و نوسان ذرات محیط، در راستای حرکت موج (تپ) باشد، موج را، ولی گویند.

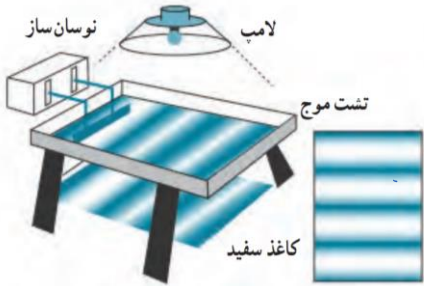
راستای نوسان هر جزء فنر

موج صوتی و موج اولیه امواج لرزه ای از امواج، ولی اند.

** مشخصه های موج:

تشت موج: وسیله ای برای مطالعه برخی از مشخصه های موج (رفتار موج

* تشکیل موج:

- ۱- چشمه موج: نوسانگر یا فردی که با نوسان های خود، موج را ایجاد می کند.
  - ۲- محیط انتشار موج: محیطی که نوسان های ایجاد شده به وسیله چشمه موج، در آن منتشر می شود.
- نکته:** در تشت موج، اگر نوسانگر یک تپه باشد، موج تخت و اگر یک گوی کوچک باشد، موج دایره ای ایجاد می شود.
- نکته:** محیط انتشار می تواند جامد، مایع یا گاز باشد.

مثال بیاورید:

* مشخصه های موج:

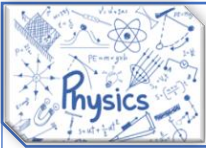
- ۱- **جبهه موج:** در موج روی سطح آب به هر یک از برآمدگی ها یا فرورفتگی های ایجاد شده روی سطح آب، جبهه موج گفته می شود.
- نکته:** به برآمدگی ها، قله (ستیغ) و به فرورفتگی ها، دره (پاستیغ) گفته می شود.
- ۲- **طول موج (λ):** فاصله بین دو قله یا دو دره مجاور (پشت سرهم) یا مسافتی که موج در مدت دوره تناوب نوسان چشمه، می کند.
- ۳- **دوره تناوب (T):** مدت زمانی که هر ذره محیط، یک نوسان کامل انجام می دهد. دوره تناوب موج با دوره تناوب چشمه موج برابر است.
- ۴- **بسامد (f):** تعداد نوسان هایی که هر ذره محیط در مدت اثنایه انجام می دهد. بسامد موج با بسامد چشمه موج برابر است.
- ۵- **دامنه (A):** بیشترین فاصله یک ذره از مکان تعادلش یا فاصله قله یا دره نسبت به سطح آرام یا ساکن موج.
- ۶- **تندی انتشار موج (v):** اگر جبهه موج در مدت Δt مسافت l را، می کند، تندی انتشار موج می شود:

$$v = \frac{l}{\Delta t} \Rightarrow v = \frac{\lambda}{T} = \lambda f$$

نکته: از بین مشخصه های موج؛

دوره تناوب، بسامد و دامنه موج، صرفاً به چشمه موج وابسته اند، سرعت انتشار موج، فقط به جنن و ویژگی های محیط انتشار بستگی دارد، طول موج، هم به چشمه موج و هم به ویژگی های محیط انتشار موج بستگی دارد.

مثال: امواج دایره‌ای تشکیل شده بر سطح آب تحت موج شکل ۳-۱۶ را در نظر بگیرید. آزمایش نشان داده است اگر گوی متحرک با دوره تناوب $1/10$ s در تشتی به عمق $2/5$ cm نوسان کند، فاصله بین دو برآمدگی مجاور 5.0 cm و اگر در تشتی به عمق $3/5$ cm نوسان کند، این فاصله 6.0 cm می‌شود. تندی انتشار موج سطحی در این تشت در هر حالت چقدر است؟ از این محاسبه چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟

$T = 1/f$

$v_1 = \frac{\lambda_1}{T} = \frac{1.5}{1/10} = 15 \frac{m}{s}$

$\lambda_1 = 5.0 \text{ cm} \rightarrow \lambda_2 = 6.0 \text{ cm}$

$\lambda_2 = 6.0 \text{ cm}$

$v_2 = \frac{\lambda_2}{T} = \frac{6}{1/10} = 60 \frac{m}{s}$

تندی انتشار موج به ویژگی‌های محیط انتشار بستگی دارد.

مثال: در آزمایش تشتت موج، فاصله بین یک قله از دره مجاورش، 0.50 سانتی متر است. اگر چشمه موج، یک گوی نوسانگر با بسامد 200 Hz باشد؛

(الف) ول موج ایجاد شده چند سانتی متر است؟

$1/f = 1.5 \Rightarrow \lambda = 1.5 \text{ m}$

(ب) تندی انتشار موج در این تشت m/s است

$v = \lambda f = 1.5 \times 200 = 300 \text{ m/s}$

(ج) اگر مقداری آب به تشت اضافه کنیم تا عمق درون تشت بیشتر شود، کدام یک از مشخصه‌های زیر تایمر می‌کند؟

$v = \lambda f$

↑ v

↑ f

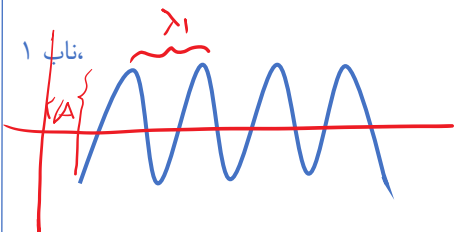
↑ λ

- ۱- دوره تناوب ← **حسّنه** می‌شود
- ۲- دامنه موج ← **کاهش** می‌کند
- ۳- سرعت انتشار ← **محیط** تغییر می‌کند ← **بسیار** می‌شود
- ۴- ول موج ← **تغییر** می‌کند ← **بسیار** می‌شود

مثال: در دو، ناب کاملاً مشابه دو عضو ایجاد شد انت

دامنه، بسامد، دوره تناوب و ول موج امواج ایجاد شده در این

دو، ناب را باهم مقایسه کنید.

$v_1 = v_2 \Rightarrow \lambda_1 f_1 = \lambda_2 f_2$

$\frac{\lambda_1}{\lambda_2} = \frac{f_2}{f_1}$

$\lambda_2 > \lambda_1$

$f_2 < f_1$

$T = 1/f$

$T_2 > T_1$

